

Şark İslâm Klasikleri

SAADET - NAME

Nasır-ı Husrev

1846798

CATVLLVS

MEB YAYINLARI

ŞARK - İSLÂM KLASİKLERİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 386

BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 43

Şark İslâm - Klasikleri · 30

Kitabın adı

SAADET - NAME

Yayın kodu

90.34.Y.0002.658

ISBN 975.11.0342.8

Baskı yılı

1990

Baskı adedi

20.000

Dizgi, baskı, cilt

MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın

9.10.1990 tarih ve 8306 sayılı yazıları ile

üçüncü defa 20.000 adet basılmıştır.

Şark - İslâm Klasikleri

SAADET-NAME

Nasır-1 Husrev

Çeviren

Prof. Dr. M. ÜLKER ANBARCIOĞLU

İstanbul 1990

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Tanrının Rızasına Teslim Olmak Hakkında/1
İyilik Hakkında/2
İnsanları İncitmemek Hakkında/3
Tahammül Hakkında/4
Bilgisiz ve Görgüsüz Kimseler Hakkında/4
Konuşma, Dinleme ve Öğüt Alma Hakkında/5
Dostluk Düşmanlık ve Vefakârlık Hakkında/6
Tam'a ve Düşüklük Hakkında/7 İhsan Hakkında/8
Başkalarını Rahata Kavuşturmak, Başkalarının İyiliğini İstemek Hakkında/9
Bilgili İnsanlarla Münasebet Kurmak Hakkında/10
Bilgisizle İlgii Kesmek Hakkında/11
İşe Başlamak ve İşten Kaçınmak Hakkında/12
Bir Toplulukta Yerini Bilmek Hakkında/12
Dervişlerin Fakra Karşı Şükretmeleri/13
Muhakkik Sâlikler Hakkında/14
Mukallit Dâvacılar Hakkında/15
Anlaşacağın Arkadaş ve Vefakârlık Hakkında/16
Dostu ve Düşmanı Ayırt Etmek Hakkında/17
Borç Verip Alma Hakkında/18
Kötü Nefis ve Tefecilik Hakkında/19
San'at Erbabı Hakkında/20 Ciftçiler Hakkında/21
Veliler, Nebiler ve Hakîmlerin Menkabeleri Hakkında/21
Utanma (Hayâ) Akıl ve İman Hakkında/22
Tecerrüd Hakkında/23
Dünyanın Vefasızlığı Hakkında/24
Melikleri ve Emirleri Kötüleme/25
Kanaat Hakkında/26 Kitabın Bitişinde/27
AÇIKLAMA/31
Sâadet-nâmede Geçen Özel Adlar/37

● N S Ö Z

Klâsik İran Edebiyatının XI. yüzyılda yetiştirmiş olduğu önemli şahsiyetlerden biri bulunan Nâsır-ı Husrev, iyi bir şair, devrinin esash bilgilerini öğrenmiş bir bilgin ve bilhassa imanlı, mücadeleci bir din adamıdır.

Daha zamanında "Hakîm" olarak tanınan Nâsır-ı Husrev'in isim ve künyesinin Ebu Mu'in ed-Din Nâsır-ı Husrev-i Kabadiyâniyu'l-Mervezî olduğunu onun Sefernâme adlı eserinden öğreniyoruz¹. Bir manzumesinde² ise H. 394 (M. 1003) tarihinde dünyaya geldiğinden bahseder. Kabadiyan'da doğup ömrünün büyük bir kısmını Belh'de geçirmiştir³.

Bazı eserlerde Nâsır-ı Husrev'in seyyid olduğu ve Hz. Ali soyundan geldiği yazılı ise de, Schefer soyunun 8. batında İmam Aliyyü'r-Rıza' bin İmam Musa'ya eriştiğini bildirir⁴. Fakat Nâ-

¹ Sefernâme Tercemesi, Maarif Vekâleti Şark-İslâm Klâsikleri: 22. S. VIII.

² Divan-ı Nâsır-ı Husrev, Tahran Baskısı, S. 173.

³ Divan-ı Nâsır-ı Husrev, Tahran Baskısı, S. 287.

„Ey bâd-i asr ger guzeri ber diyâr-ı Belh

Buğzer behâne-i men u anca bicoy ha!”

⁴ Sefer-Nâmeh Ed. et trad. Ch. Schefer, Paris, 1881. P. Int. XVII.

sır-ı Husrev, eserlerinde, hiçbir yerde bunu teyit etmemektedir. Hattâ der ki: Sen soyla öğünüyorsun, ben soyumun benimle öğüneceği bir erim⁵.

Şiirlerinin çoğunda, kendisini Horasanlı sayar; o zamanda Horasan Belh'i de içine almaktadır.

Umumiyetle Nâsır-ı Husrev'in hayatı, düşünce ve inançları hakkında gerek tezkere ve tarihlerin, gerekse daha sonraki Şark ve Garpta yapılan araştırmaların verdiği bilgiler gerçekten uzak ve birbirini tutmamaktadır. O kadar ki, bazı kaynaklar onun hükümdar veya vezir olduğunu yazarken, bazıları da onun hayatını kitap yazarak veya cami kubbelerini tamir ederek güçlük kazan-
dığını bildirir. Yine bir yerde çok dindar olduğu, başka bir yerde aksine zındık, mülhid ve hattâ tehlikeli olduğu ileri sürülmektedir.

Yalnız şu kadar var ki, verilen bilgilerin bütün tutmazlığına ve kifayetsizliğine rağmen, bizzat şairin eserleri, onun gerçekten bilgin, faziletli, samimi dindar bir insan olduğunda hiçbir şüphe bırakmamaktadır. Esasen daha zamanında "hakim" olarak şöhret bulmuş olması da bunu teyit ediyor.

Bir kasidesinde "Ey birçok ilimler okumuş ve dünyayı baştan başa dolaşmış kimse" diye hayatını en mânalı bir şekilde hikâye eden Nâsır-ı Husrev'in bu sözlerinin tafsilatını, Divan'ın Tebriz baskısının⁶ başındaki Risaletü'n Nedâme fi Zâ-

⁵ Divan, Tehran 1304-1307 baskısı S. 287.

⁶ Divan-ı Nâsır-ı Husrev, Tebriz, 1270 (taşbasma) S. 1-10.

de'l-Kıyâme adlı eserinden alınan kısımda bulabiliriz. Bu eserin Takiyu'd-Din Kâşî tarafından Farsçaya çevrilen kısmında Nâsır-ı Husrev, hayatını anlatırken diyor ki: "Ben sağını, solumu fark eder etmez, çeşitli bilgiler öğrenmeğe heves ettim. Dokuz yaşında Kur'anı ezberledim. Tanrı peygamberlerinin lûtfettiği sırlara eriştim. Sonra beş yıl lûgat, sarf ve nahiv, aruz ve isticakla hesaba, kitaba ait risalelerle uğraştım. Ondört yaşında Basra, Yeni Yunan, Hint, Eski Yunan ve Babililer mekteplerinin çeşitli okumuşları, ayetlerin nâsih ve mensuh oluşu bilgilerini tahsil ettim. Camiu'l-Kebir ile İmam Muhammed bin Hâsane'l-Şeybanî'nin Hanefî mezhebine göre yazdığı Siyer-i Kebir'ini öğrendim. Atam Aliyyî'bn-i Musa Rıza'nın telif ettiği Şâmil'i ezberledim. Bu suretle atamla, Şeybanî'nin arasında az fark buldum. İnşa ve tarihe ait birçok kitaplar okudum. Bazan hocayla, bazan kendi kendime dokuz yüz tane Kur'an tefsiri mütalâa ettim. Otuz iki yaşında Tevrat, Zebur ve İncil'in yazılmış olduğu dilleri belledim. Semrakis, Humureys ve Batlamyus-u Asgar gibi üstatlardan altı yıl bu kitapları okudum. Bundan başka çeşitli mezhepleri inceledim. Büyük mantıkla Camasb'ın ilâhî ve tabii bilgilere ait hikemiyatını, Abbâ ait Kanun'unu, riyazî, iktisadî ve siyasî bilgileri, Tanrının Emirel'l-mü'minin Aliyyî'bn-i Ebu Talib'e Hayber Kalesi'nin kapısını söktüğü sırada öğrettiği „sader sad" dörtköşe vefk yapma usulünü öğrenmekle meşgul oldum. Kırk dört yaşından sonra,

altı yıl cefr gibi gizli ve rasyonalistlerin ezel ve ebode ait serdettikleri nazariyelerle uğraştım. Ba'lbek'li Suha'nın İsa (Ona selâm olsun) nın sözlerinin toplanmasından meydana gelen İncil'ini okuyup sırlarını anladım, bütün tabiatların perdelerini yırttım."

Nihayet bir manzumesinde bu sözlerini:

Nemand ez hiç gun daniş ki men zan
Nekerdem istifâdet biş u kem

(Benim az çok faydalanmadığım hiç bir bilgi kalmadı.) hükmüyle tamamlamıştır.

Bir insanın hangi devirde olursa olsun bu kadar çeşitli bilgilerle uğraşıp hepsini elde etmesi fevkalâde mübalâğalı görünmekle beraber, muhakkak olan bir şey varsa o da Nâsır-ı Husrev'in uzun ve ciddi bir tahsil hayatı geçirmiş, lüzum ve ehemmiyetine göre zamanının bütün akli ve nakli ilimleriyle, imkân nispetinde meşgul olmuş bulunmasıdır. Yukarıda da işaret edilmiş olduğu veçhile, eserlerinde ele aldığı konuların zenginliği, genişliği de bizi bu hükme vardırır. Meselâ Zâde'l-Misafirin adlı eseri, onun Hint ve Yunan filozoflarının eserlerini iyi bilen, iyi bir felsefeci olduğuna şahadet etmektedir.

Nâsır-ı Husrev'in tahsilini nerede ve kimlerin yanında yaptığı da sarîh olarak bilinmemektedir; ancak bütün bu çektiği zahmetlerin mülâfatını iyi bir yer almak suretiyle görmüş olduğu

nu yine kendisinden öğreniyoruz: „Ben kâtipliği iş edinmiştim. Padişaha ait mallara ve işlere bakan bir adamdım. Divan işleriyle uğraşırdım. Bir zamanlar o işle meşgul olmuş akranlarım arasında tanınmıştım. H. 437 (M. 1045) yılı Rebiy'ul-ahırında, Horasan Emiri Selçuk oğlu, Mikail oğlu Ebu Süleyman Çağrı Bey Davud idi. Divana ait bir işle Mervrud'un pencdih'ine indim...⁸⁹

Nâsır-ı Husrev hikmet, astroloji, tıp, musiki, rîyaziye tahsil etmiş, İslâm dininden başka Zerdüşlük ve Hristiyanlığı da incelemiş ve fıkıh, hadis, tefsir gibi İslâmî bilgilerle meşgul olmuş bulunmasına ve sonunda iyi bir makama erişmesine rağmen, netice itibariyle bütün bu şeyler onda sadece mânevî bir tatmînsizlik meydana getirmiş ve hayatına ayrı, yepyeni bir istikamet vermesine vesile olmuştur.

Sefernâme adlı eserinde bu hali gayet açık olarak anlatmakta ve kendini ruhanî, dinî vadiye-sevkeden mühim hâdiseden şu şekilde bahsetmektedir: “O gün re's ile müşteri kıran halindeydi. Böyle bir günde Tanrı ne dilek dilersen kabul eder, derler. Ben de bir köşeye çekilip iki rekât namaz kıldım; Tanrının beni zengin etmesini diledim, sonra eşimin dostumun yanına geldim. Onlardan biri Farsça şiir okuyordu. Hatırıma bir şiir geldi, o şiiri okumasını istedim.

Şunu oku, diye vermek üzere şiiri bir kağıda yazdım. Daha ona vermemiştım ki o istediğim

⁸⁹ Sefernâme Tercemesi. S. III-IV.

şiiiri aynen okumağa başladı. Bunu hayra yorup kendi kendime: Ulu Tanrım, dedim benim dileğimi kabul etti. Oradan Cüzcan'a gittim ve bir aya yakın burada kaldım. Durmadan şarap içiyordum. (Tanrı ona ve evlâtlarına rahmet etsin.) Peygamber buyurur ki: Aleyhinize bile olsa, doğruyu söyleyin. Bir gece rüyamda birisini gördüm, bana dedi ki: Halkın aklını alan şu şarabı ne vakte kadar içeceksin? Aklın başında kalsa daha iyi ya! Hakimler dünya gamını azaltacak bundan daha iyi bir şey bulmamışlardır, diye cevap verdim. O: "Kendinden geçip, akı başından gitmek rahatlık değildir; halkı akılsızlığa sevkeden kişiye hakim denmez. Akı, fikri artıracak bir şey aramak lâzım", dedi. Bunu nereden elde edelim, diye sordum. Arayan bulur, dedi ve kible tarafını gösterdi, başka bir şey söylemedi. Uykudan uyandım ve o rüya tamamen akımdaydı; bana iyice tesir etmişti. Kendi kendime, geceki uykudan uyandım, kırk yıllık uykudan da uyanmam gerek, dedim. Bütün işimi, gücümü değiştirmedikçe ferahlık bulamayacağım diye düşündüm. H. 437 (M. 1045) Cemaziy'ul-âhırının altıncı perşembe günü yıkanıp Ulu Cami'ye gittim. O gün Farısların Yezdicerd yılının 410 senesi Dey ayının on beşiydi. Namaz kıldım. Ulu Tanrıdan, buyurduğu gibi, bana vacip olanları yapmam için yardım diledim. Oradan Şuburgan'a gittim. Gece Bâr-yab köyünde kaldım; oradan Senglan ve Talikan yoluyla Mervrud'a döndüm. Orada uhdemde bulunan vazifeden affedilmemi rica ettim. Kible'ye doğru sefere niyetlendim, dedim.

Dünyalık olarak pek az ve lüzumlu bir şey alıkoyup geri kalanları tamamen bıraktım⁹...”

Burada sadece gördüğü bir rüyanın tesiriyle imiş gibi gösterilen ve tam yedi sene süren uzun seyyahatine¹⁰ Nâsır-ı Husrev 43 yaşında iken başlamış ve kendisine küçük kardeşi Ebu Said’le Hindli bir kölesi refakat etmiştir.

Kâbe’yi dört defa ziyaret etmiş, İran’ın kuzey-doğu ve kuzey-batısını, güney ve güney-batısını, merkezini, Ermenistan ve Küçük Asya’nın birçok şehirlerini, Halep, Trablus, Şam, Suriye, Filistin, Arap yarımadası ve Mısır’ı dolaşmış, Mısır’da üç sene kadar kalmıştır. Buradan da Tunus ve Sudan’a geçmiştir. Bu büyük seyyahat Nâsır-ı Husrev’e büyük faydalar da sağlamıştır; fakat onun hayatının dönüm noktasını teşkil eden bil-hassa Mısır seyahatı olmuştur. Burada Hafız-ı Bâb-ı İlm diye andığı ve ismini vermediği birisi vasıtasıyla batınî olmuştur. Bu zatın Hâce Müeyyed olduğu anlaşılıyor. O belki de bu mezhebin büyük dâisi idi. Zira bir manzumesinde¹¹ der ki: “Hâce Müeyyed’in lûtfuyla Tanrı sana hikmet kapısını açtı. Hâce gün gibi aydın delillerle gecemi gündüze çevirdi. Bana iki âlemi de bir anda gizli ve aşikâr olarak varlığında gösterdi.” Bundan da anlaşılıyor ki Mısır’da kendisini irşat eden bu zat olmuştur.

⁹ Sefernâme Tercemesi, S. 3 v. d.

¹⁰ Nâsır-ı Husrev bu seyyahatını bütün teferruatıyla Sefernâme adlı mensur eserinde anlatmıştır.

¹¹ Divan, Tebriz baskısı, S. 182.

İsmaili batınılcri o vakitler Fatimî Halifelerine uymuşlardı. Fatimî halifesini zamanın imamu sayarlar, onun altında on iki nakib veya bâb bulunduğuna inanırlardı. Nâsır-ı Husrev bu mezhebe girdikten ve Dâi, Mezun, Müstecib gibi muayyen dereceleri geçtikten sonra „Huccet” olmuş ve Fatimî Halifelerinin sekizincisi Ebu Temîm Ma'd-ibn-i Aliyye'-l Muntasır Bi'l-lah (H. 427-487: M. 1035-1094) tarafından Horasan Hucceti tayin edilerek Belh'e dönüp bu mezhebi yaymağa başlamıştır

Mısır onu her bakımdan cezbetmiştir. Bu ülkeye karşı duyduğu hayranlık ve sevgiyi oldukça mübalâğalı bir tarzda ifadeden kendisini alamaz. Sefernâmesinde der ki: “Mısır'da o kadar gemi ve kayık vardır ki Bağdad ve Basra'da o kadar yoktur. Mısır pazarındaki satıcıların hepsi sattıkları şeylerin fiyatını doğru söylerler. Birisi müşteriye yalan söylese, onu bir deveye bindirip eline bir zil verirler, şehri dolaştırırlar, zili çaldırıp: Ben yalan söyledim de bu yüzden bu cezaya müstahak oldum, yalancının cezası budur, diye bağırarak teşhir ederler¹².”

Devlet otoritesini ve kontrolünü anlattıktan sonra memleketin refah seviyesini de öğer: “Şehirli-ler pek zengindi. Orada bulunduğum H. 439 (M. 1047) yılında padişahın bir oğlu dünyaya geldi. Hallın şenlik yapmasını emretti. Şehri ve pazarları öyle bir donattılar ki anlatsam bazı kimseler inanmazlar. Tuhafiye mağazalarıyla sarraf dükkân-

¹² Sefernâme Tercemesi, S. 85 v. d.

ları ve diğer dükkânlar kimsenin duymadığı derecede altın, gümüş sırmalı ve ipekli kumaşlarla öyle bir donatıldı ki kimseye oturacak yer kalmamıştı¹³.”

Emniyetten bahisle der ki: “Herkes padişahın emindir. Hiç kimse kötü adamlardan ve hafiye-lerden korkmaz. Herkes padişahın halka zulmetmeyeceğinden emindir... Orada gördüğüm güven ve nizamı hiçbir yerde görmedim.”

Mısır padişahının karakteri: “Mısır halkında öyle bir güven ve huzur vardı ki tuhafiyeci, sarraf ve kuyumcu dükkânları kapanıp kilitlenmez; herkes dükkânının önüne bir tahta koyup gider; kimsenin bir şeye el sürmeğe kudreti yoktur”.

H. 444 (M. 1052) yılından önce memleketine dönen Nâsır-ı Hüsrevin hayatı artık vecidli bir idealist hayatıdır. Zamanın bilginleriyle beylerinin kınamalarına, hükümetin takibine maruz kalır. Kendisine mülhit, karmatî derler. Bir ara yerini yurduunu bırakıp kaçmağa bile mecbur kalmıştır. Bazı manzumelerinden¹⁴, bir müddet Mazenderan’a gidip orada davetle meşgul olduğunu, Bedehşan’a kaçıp geçitsiz dağlarda yaşadığını, nihayet Yemgân köylerinden birinde bir sığınak bulduğunu öğrenmekteyiz. O, burada da batınî fikirleri yaymış ve yüksek sesle: “Ey zahiri, sen kederinden ölsen de, ben Fatım yim. Akılsızların yağmına Horasan’a El-Mustansır’ın hucctiyim¹⁵.” demekten çekinmemiştir.

¹³ Sefernâme Ter. S. 88 v. d.

¹⁴ Divan, S. 413, 506.

¹⁵ Divan. Tebriz b. S. 241.

Kuvvetli bir ihtimalle Divan'ını burada tanzim etmiş, Zadü'l-misafirin, Vech-i din, Hanü'l-ihvan gibi eserlerinin bir çoğunu da yine Yemgân'da yazmıştır. Çünkü burada kendi ifadesine nazaran on beş yıl kalmıştır.

Hayatı bu kadar çeşitli hâdiselerle ve mücadele içinde geçen şairin ölümü hakkında da ancak efsaneyle karışmış bazı rivayetler mevcuttur ve ölüm tarihi olarak H. 481, 470, 467 (M. 1088, 1077, 1074) yılları gösterilmişse de Kitab-ı Beyanu'l-Edyan yazarı onu kendi muasırı ve daha o zamanda tanınmış bir cezire sahibi olarak gösterir. Bu kitabın yazıldığı tarih H. 485 (M. 1902) dir ve Nâsır-ı Husrev'den bahsederken „idi” şeklinde geçmiş zaman şıgası kullanmıştır ki şairin bu tarihten biraz veya bir müddet önce ölmüş olması gerekir.

Nâsır-ı Husrev'in edebi şahsiyetine gelince: O, hem manzum, hem de mensur eserler vermiş bir şairdir ve ahlâkî ve talimî mahiyetteki şiirlerinde şairlik kudretini göstermeğe muvaffak olmuştur.

Bilindiği gibi şair, hayatının seyyahata çıkmadan önceki kısmında kendini daha çok ilme vermiş, bu arada “debirlik” gibi bir meslek de edinmiş, seyahattan sonra ise faaliyetini tamamen mezhep propagandasına tahsis etmiştir. Bununla beraber her ilmi devrede de muhakkak ki şiir yazmıştır. Sadece o, şairliği birçokları gibi bir meslek veya geçim vasıtası ittihaz etmeyip daha çok, dinî, ahlâkî ve felsefî görüş ve düşüncelerini ifade ve neşretmek için bir vasıta olarak kabul etmiştir. Çünkü şairlik kudret ve kabiliyetine rağmen o her şeyden

Önce bir fikir adamıdır. Bununla beraber Divan'ında onun bu kuvvetli düşüncelerinin samimi ve aynı derecede kuvvetli mahsullerini bulmaktayız.

Nâsır-ı Husrev, devrinin gazel söyleyen, medhiye yazan, hicveden şairlerini küçümser ve hattâ yerer, onlar gibi olmaktan kaçındığını söyler. Bazan şairliği övmekle beraber, tıpkı kendinden önce veya sonra gelen bazı şairler gibi bunu kendine iş edinmemiş olduğu, benimsemediği muhakkaktır. Şiir, onun için çok defa en müessir bir tebliğ vasıtası olmuştur. Esasen zamanını şiir, hutbe davetiye ve cevap yazmakla geçirdiğini söylerken, şüre ayrı bir yer vermemiş olduğunu da gösterir.

Nazım ve nesir vadisindeki muvaffakiyetine, şairlik ve yazarlık kudretinin yüksekliğine kendisi de inanır; ilim ve hikmette eriştiği mertebeye bilerek öğünür. Bilhassa Mısır seferinden döndükten sonra ilmi seviyesi-kendi tabiriyle - bir müsli artmış, nazım ve nesirdeki üstünlüğünü düşmanları bile kabule mecbur olmuşlardır. Kitabet fenninde yine kendini tek bilir. Arap naznunda Cerir, Buhturi ve Hassan ile Fars naznında Rudegî, Unsurî gibi şairlerle bir tutar¹⁶.

Şiirlerinin çoğu dinî, ahlâkî ve talimî mahiyette olmak ve batmî inanışları şerh etmekle beraber, bunlar arasında hayatına ve devrinin mühim meselelerine ait olaylara da tesadüf edilmektedir.

Meselâ şu şiirinde zamandan, muhitinden müşteki olan içli bir insanın ince sızlanışlarını duyar

¹⁶ Ruşenây'i-Nâme, S. 32. (Der mezemmet-i şüera 2. cı fasıl) 1310 Berlin Kâviyânî Tabı.

gibi oluruz: “Ey rüzgâr, Horasan’a benden selâm söyle, fakat akıl ve fazilet sahiplerine, aşâğılık ve cahil kimsekere değil; onlardan bana haber getir. Benim halimi de onlara bildir. Onlara de ki: Dünya benim servi boynumu çembere çevirdi. Zaten hilebazdır ve hileler düzerek yüce işlere hep bu işler¹⁷.”

Netice olarak, iyi bir şair olmakla beraber, Nâsır-ı Husrev’e İran edebiyatının birinci derecede gelen şairleri arasında bir yer ayırlamaz.

Şairin hemen hemen bütün eserlerine hâkim olan dinî akidesi ise; başlangıçta şii veya sünnî olduğu hakkındaki muhtelif görüşlere rağmen, eserlerinde her iki mezhebin ileri gelenleri hakkında hürmetkâr bir ifade kullanması bu hususta kesin bir hükme varılmasına mâni olmuştur.

Mısır seyahatinden sonra Batını İsmailî akidesini benimseyerek bu mezhebe dahil olmuş, bilhassa sünnîlerin şiddetli tariz ve muhalefetlerine rağmen, bütün samimiyetiyle inandığı ve bağlandığı bu mezhebi yaymak ve müdafaa etmekle vakit geçirmiştir.

Gençliğinde, beylerin, vezirlerin yanında değerli bir mevkiî olduğunu anlatırken “Emîr bensiz eline kadeh almaz” diye öğünür ve içki içtiğini bildirir. Hayatının seyrini değiştiren rüyası da onun bu itiyadını teyit eder. Halbuki yine bazı manzumelerinden ve mensur eserlerinden, onun sonradan günahattan sakınan, hattâ şarap bile içmeyen, beş

¹⁷ Divan, S. 429.

vakit namazını kılan, orucunu tutan, hülâsa müslümanlığın bütün şartlarına riayet eden, samimî bir dindar olduğunu öğreniyoruz. Aynı zamanda Nâsır-ı Husrev'in bütün eserleri de bize, ondaki büyük insanî vasıf ve meziyetlerin zenginliği inancını verebilir.

Eserleri:

Nâsır-ı Husrev'in birçok mensur eseri ve Arapça, Farsça şiirleri vardır. Fakat bunlardan kesin olarak bilinenler şunlardır:

1. Divan: Asli nüshası elde değildir. Muhelif kitaplıklarda yazmaları vardır İçindeki bazı manzumelerin yazılış tarihlerini tesbit etmek mümkün olduğu halde, çoğunun ne vakit yazıldığını tayin etmek güçtür. Arapça şiirleri de mevcut değildir. Divanın tenkidli baskısı yapılmamıştır. Bombay'da, Tebriz'de (1280), Tahran'da (1314), (1304-1306) basılmıştır. En iyi baskı şüphesiz Nasrullah Takavi'nin Takiyzâde'nin önsözü ve Mücteba Minevî'nin de bir incelemesiyle birarada Tahran'da (1304-1306) tarihinde hazırladığı baskıdır. Takriben yedi ile sekiz bin beyit arasındadır.

2. Ruşenâyî-nâme. Manzum, İsmailî doktrininin bazı prensiplerini ihtiva eden bir eserdir.

Ethé bu manzumeyi nazmen Almancaya çevirmiştir.

Ethé, 1879, Berlin, Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft.

3. Sefernâme (için bak. Şark-İslâm klâsikleri serisi: 22, Maarif Vekâleti Yayını).

4. Zâdül'-müsâfirin. Bunu Nâsır-ı Husrev 435 de Yemgânda yazmıştır. 1340 H. de Berlin'de Şirket-i Kâviyânî tarafından bastırılmıştır.

5. Vach-i Din. Batını tevillerle doludur. Telif yılı belli değildir. Fakat Zâdül'-müsafirîn'den bahsedildiğinden, 453 den sonra yazılmış olması lâzımdır. Berlin, Kâviyânî, 1924 de basılmıştır.

6. Hânü'l-ihvan. Batını inançlarını felsefî yorumlarla anlatır. 1940 da Dr. Yahya El Haşşab'ın önsözüyle Kahire'de basılmıştır.

7. Bahariş'u Goşayiş. S. Nafisî nşr. Leiden 1950.

8. Cami-el hikmatayn. H. Corbin, M. Moin nşr. Tehran, 1953.¹⁸

9. Bostana'l-ukul,

10. Kitaba'l-Miftah va'l-Misbah.

11. Delîle'l-Mütehayyirin.

12. Kitabe'l-delâil.

13. Kitabe'l-acaiibe'l-Sanat.

14. Kitabe'l-Lisane'l-âlim.

15. Kitab İhtiyare'l-imâm ve İhtiyare'l-iman.

16. Saâdet-Nâme.

Saâdet-Nâme Nâsır-ı Husrev'in daha çok pratik ahlâk kaidelerini telkin mülâhazasıyla nazmettiği, talimî mahiyette üç yüz beyitlik, otuz fasıldan müteşekkil kısa bir mesnevidir.

Şairin Ruşenâyî-Nâme adlı diğer mesnevisiyle, bilhassa giriş kısmıyla Saâdet-Nâme büyük bir

¹⁸ Bu baskının başında Nâsır-ı Husrev'in hayatı ve eserleri hakkında mufassal bilgi vardır.

benzerlik gösterirse de bu eser daha ziyade felsefî bir vasıf taşır. Ayrıca bu iki mesnevî arasında dil ve üslûp bakımından bir karşılaştırma yapılacak olursa, Saâdet-Nâme'nin dili daha karışık ve üslûbu daha ağırdır. Bu itibarla gerek işleniş; gerekse ifadesi bakımından daha zayıf bir eser intibasını verir.. Tabiatıyla bunda elimizde bulunan ve aslına nazaran bir hayli değişmiş olan yazmaların ortaya çıkardığı güçlüklerin de payı vardır. Kesin bir hüküm verilememekle beraber, bunun şairin ilk manzum eserlerinden birisi olmak ihtimali de mümkündür. Çünkü Nâsır-ı Husrev Saâdet-Nâme'nin sonunda: "Bunları kulağında tut, zira bu değerli inci ve Husrev oğlu Nâsır'ın sözüdür". der ve mahlâsını zikretmez. Halbuki Ruşenâyî-Nâme'de "Huccet" mahlâsını kullanır. Ancak bunu katî olarak ileri süremeyiz. Çünkü gördüğümüz bütün yazma ve basma nüshaların beyit sayısı üçyüzden az olup birbirini tutmamaktadır. Ayrıca fasılların sırası da takdim tehire uğramıştır.

Meselâ "mukallit davacılar ayrılan 17. babda dâilîlik tesiri vardır. 24. fasılda ise hikmette „Huccet" gibi yüce ol, der. Bu ve bunların benzeri noktalar Nâsır-ı Husrev'in bu mesneviyi seyyahatinden önce yazmış olması ihtimalini sarsar.

Ganizâde, Saâdet-Nâme'nin bu husustaki müşküllerini çözebileceği mülâhazasıyla mesnevinin beyit sırası üzerinde durmuştur.¹⁹

Ona göre Saâdet-Nâme'nin sonundan birkaç

¹⁹ Sefernâme, Berlin, 1340 Kâviyânî Neşri.

beyit düşmüştür. Çünkü 29. babın (kanaat hakkında) son iki beyit birden değişip, münâcata geçmektedir.²⁰ “Tanrı erleriyle karışıp kaynaşmayı umuyorum. Ey tanrım sen benim tümitlerimi boşa çıkarma. İçimi nurunla aydınlat. Bana sevinç ve aydınlık bağışla. Gönlüme Mustafa’ya biati nasip kıl”. Bu şekilde Ruşenâyi-Nâme’deki gibi 30. babın münâcat olması muhtemeldir.

Bigoftem beyt-i sısad ez dil-i pâk

Heme duşizgân-ı tab u idrak

beyti, bu mesnevinin üç yüz beyit olduğu anda artık hiçbir şüphe bırakmıyor; biz tercemeye esas aldığımız, Bombay (Hş. 1307), Tahran (H. K. 1341) ve Berlin (1925) baskılarını karşılaştırmak suretiyle üç yüz beyte tamamladık. Sonradan İstanbul Ayasofya Kitaplığında K. 4802 numarada kayıtlı bir mecmuanın içinde (111 B-124 B varakları arasında) bulduğumuz Saâdet-Nâme’nin son kısmı Ganizâde’nin görüşünü bir dereceye kadar teyid etmektedir.

Nâsır-ı Husrev Saâdet-Nâme’de insanı mesut edebileceğine inandığı veya inandırmak istediği bazı nazariye ve kaideler ileri sürer. Bunlar umumiyetle her insanın kolaylıkla kabul ve riayet edebileceği pratik dinî ve ahlâkî kaidelerdir. Şâir bunların hepsine birden olmasa bile mühimlerine uymakla bir insanın manen tatmin edilebileceğini ve bu tatminkârlığın bir insanı kısa bir zaman için de olsa mesut edebileceğini, devamlı

²⁰ Saâdet-Nâme Tercemesi, S. 29.

saadetin bunların bütün icaplarına uymakla sağlanabileceğini, yerine göre sert ve yerine göre mülayim bir ifade kullanarak telkine çalışır.

Malzeme zengin ve çeşitlidir. Darbı mesellerden çok faydalanmış ve bunlar arasında hakikaten kuvvetli ve iyi seçilmiş olanları vardır. Meselâ, dağda güzel ses çıkart ki dağ da sana güzel aksettirsin, ne ekersen onu biçersin darbı mesclinin daha şairane bir ifadesidir. Lâfız ve mânâ san'atlarını güzel kullanır. Teşbihleri canlıdır. Bilhassa telmih yoluyla Kur'andaki kıssalardan; İran mitolojisinden çok faydalanmıştır. XV. fasla kadar pratik ahlâk ve muaşeret kaidelerinden bahsederken, XV. fasılda dinî ve tasavvufî bazı görüşlerini belirtiyor. Meselâ dervişliğin vasıflarını sayarken fakr yolundan, tevazudan, mertlik ve nefsini yok etmekten bahsediyor. Fakat bir yandan da taat ehlinin gururlu olduğunu söyleyerek benlik duygusuyla bir nevi tezada düşüyor. Ona göre hakiki dindar alçak gönüllüdür. Burada gerçek din adamıyla dervîşi birleştirir.

Harabat köşesinde Allaha yalvaran rindlerin seslerini duyar gibi oluruz. Nâsır-ı Husrev'deki bu münâcatta sistemden ziyade teslimiyet ve acz içindeki bir zahidin Allaha yalvarışları görülür.

Tarikat ile dini mezc etmeğe çalışır. Meselâ "Dindarsan kendini beğenmişliği bırak; kendini göremezsen Tanrı'yı görürsün." derken Tanrıya din yoluyla, fakat kendi benliğini mahv ederek varılacağı kanaatini açıklar.

Ona göre Tanrının rızasına teslimiyet başta

gelir. Prensip olarak iyi insan olmayı, kimseyi incitmemeyi, güçlülere karşı koymayı, kötülöklere katlanmayı tavsiye eder.

Cahillerle dostluk kurmanın aleyhindedir. Dedikodu etmeyi de yerer. Menfaat için aşğılık kimşelerle düşüp kalkmayı küçük görür.

İhsan ve bağışı bunu gerçekten hak edene vermek taraftarıdır.

Gerçek saadeti akıllı insanların münasebet ve sohbetlerinde bulur.

Öğrenmekte ayıp yoktur. Cahil olarak ölen insan kıyamete de cahil kalır.

İnsan ihtiyatlı olmalı ve işin başından sonunu tahmin etmelidir.

Yalnız, kadınlar hakkındaki düşüncesinde bitaraf kalamamış olan Nâsır-ı Husrev, onlara güvenmemeyi tavsiye ediyor. Kendisi evlenmemiş olduğuna nazaran bu hususta ne dereceye kadar haklı olduğu bilinemez.

Padişahlar veya büyük adamlarla kurulan dostluğa da itimad edilmemesi kanaatindedir ve bunun çeşitli mahzurlarını da anlatır. Bilhassa insanın şahsiyetini kaybetmesi tehlikesi üzerinde durur.

Sonra, tarikat veya tasavvufıa ilgili meselelere temas eder. Nâsır-ı Husrev burada taât sahiplerini mağrur ve bencil bulur. Gerçek ve sahte Allah adamlarını ayırır. Tarikattı evvelâ yolu bilmek, sonra yol göstermek lâzım gelir; yolu bilmeyen mürşitlik davasını bırakmalıdır.

Şairin en çok kıymet verdiği şey, dost ve dostluktur; fakat ne dost ne de dostluğu bulabilmiştir.

Hattâ bunu adeta bir masal telâkki eder. Bunda tabiatıyla karşılaştığı güçlüklerin tesiri vardır. Bil-hassa mücadeleleri esnasında kendisini samimiyetle anlayıp müdafaa eden bir kimselerle karşılaşmaması onda bu kötümserliği artırmış olabilir. Şiirlerinin çoğunda aynı bedbin görüş hâkimdir.

Çiçeksiz bahçe gibi dostsuz hayatın da zevki olmaz.

Fertlerin cemiyet hayatı halinde birbirleriyle münasebetleri hakkında da bazı prensipleri olmalıdır. Meselâ, borç alıp verme, faiz veya rehin vermenin aleyhindedir.

Zenaatkârı sever, över. Onun için el emeği mukaddestir. Bir insanın hürriyetini şahsî sây ü gayretiyle ölçer. Köylüye hiç bir şairin vermediği kadar değer verir; hattâ onu beşer saadetinin kaynağı olarak görür.

Nâsır-ı Husrev insanın derecesi ve insanî kıymetlere de eserinde yer ayırmıştır.

Tecerrüdün lehindedir. Nitekim kendisi buna riayet de etmiştir. Fakat İsa (Hz.) gibi her şeyden tecerrüt etmeyi tavsiye ederken müteassıp bir müslüman olarak “İslâmda ruhbanîyyet yoktur” diyen Hz. Muhammed’in nokta-i nazarını da göz önünde bulundurması gerekirdi.

Burada şairin hususi hayatına tesir eden bu görüşün tamamen tasavvufî bir endişenin neticesi olduğu mülâhazasını, onu takip eden “ölmeden evvel ölmeyi” tavsiye eden sözleri de teyid ediyor.

Aradığını bulamayan birçok fikir ve sanat adam-

ları gibi Nâsır-ı Husrev de dünyayı vefasız bulur. Dünya fanî, halbuki Tanrı ebedidir.

Şair gençliğinde emirler ve melikler tarafından himaye gördüğü, saraya mensup olduğu halde, Saâdet-Nâme'de onları yermekten çekinmez. İnsan kanaat sahibi olursa onun için şahla vezir ve derviş aynıdır. "Eğer benim biraz yiyeceğim ve giyeceğim olsaydı kimseyi övmezdim. Geceleyin uyuyacak bir yerim ve içecek suyum olsaydı, daha ne isterdim?" beyitlerini Nâsır-ı Husrev acaba gençliğinde mi, yoksa Belh'ten çıkarıldıktan sonra mı yazmıştır? Üzerinde çok düşünmek âzım gelir.

Sonunda Tanrıya yalvarıp der ki: "İçimi nurunla aydınlat, bana neşe ve temizlik ver. Gönlüme Mustafa'ya biat etmeyi nasip kıl." Burada tam bir sünnî gibi düşünmektedir. Bu da eserin telif tarihi ve şairin dinî akidesini bir dereceye kadar izah edebilir. Fakat sonraki taassubuyla, geniş müsamahasını da nazar-ı itibare almak gerekir. Meselâ Divan'ında bir şiirinde der ki: "Senin Hıristiyanlardan üstünlüğün nedir? Kafandan vesveseyi çıkar. Sen Muhammed'e inanmış, ona yapışmışsın. O Hıristiyandır, İsa'yı tutmuş. Onlar Peygamberlerdir, yoldaştırlar. Senin Hıristiyanlığa düşmanlığınca saçmadır, beyhudedir."²¹

Umumî hayat felsefesi itibariyle Nâsır-ı Husrev pesimisttir. Neticede, selefleri düşünür ve şairler gibi o da bir toprak olduğunu ve sonunda toprağa döneceğine inanır ve bu inancı mistik ve şairane bir tarzda ifade eder.

²¹ Divan. S. 17.

Daha önce de işaret edildiği gibi Saâdet-Nâme bilhassa ahlâkî ve öğretici bir gaye ile nazmedilmiş olmakla beraber, şairin kuvvetli bir fikir adamı, samimi bir dindar olması, yaradılışı ve hayat şartları, edebî bilgilere vukufu ve lisana hâkimiyeti bu mesnevide de yer yer şiiriyet bakımından kusursuz ve kuvvetli parçaların meydana gelmesini temin etmiştir. Hattâ şair, eserin sonunda bu mesnevinin muhayyilesinin orijinal mahsulü olduğunu da söyleyip, beyitlerini âdet olduğu veçhile inciye benzetmektedir. Bütün bunlara rağmen, Saâdet-Nâme, Nâsır-ı Husrev'in şairlik kudretini hakikaten bir bütün olarak gösterebildiği bir eser değildir.

Birçok yazmalarının ve basmalarının bulunması onun çok okunduğuna delâlet etmektedir. Fakat yazmalar, bizim kütüphanelerimizde diğkati çekecek kadar azdır.

Çok okunduğu nispette eserin dilinde meydana gelen değişiklikten, Saâdet-Nâme'nin Nâsır-ı Husrev'in olmayıp H. 753 (M. 1352) de ölen Nâsır-ı Husrev Şerif Isfahani'ye, ait bulunduğunu ileri sürenler vardır..²²

Saâdet-Nâme'nin muhtelif kısımları, Şairin hayatına ve düşüncelerine kolaylıkla intibak ettiğinden bu nokta da eserin Nâsır-ı Husrev'e ait olması için bir delil teşkil eder.

²² Bak. Bahar, Maliku's-Şuera, Sabk-Şinas', S. d. t. III p. 189.

Kitab-ı Jami'al-Hikmatain, H. Corbin et Moh, Moin-Teheran 1953, S. 39-39.

Daha önce yapılmış yegâne Türkçe tercümesi, İstanbul'da halen Süleymaniye Kütüphanesinde Çelebi Abdullah Kütüphanesi 282 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Maalesef göremedim. Çünkü kaybolmuştur.

Bibliografya :

I. Edman Fagnan, 1879. Journal Asiatique. VII. Serie. Anne 13.

E. G. Brown. Literary History of Persia. V. II. P. 222-246.

Ethé, Grundris der İranischen Philologie. V. II. P. 278-282.

Sefernâme, çeviren: A. Tarzi. Şark-İslâm Klâsikleri: 22. İstanbul; 1950. Milli Eğitim Basımevi.

Sefer Nameh (Relation du Voyage de Nasiri Khosraw Publié, Traduit et Annoté par Charles Schefer Paris 1881

Sefernâme-i Nâsır-ı Husrev Alevî. Berlin 1340 Kâviânî. Ganizâde'nin önsözüyle.

Nasır-e Khosraw, Kitab-e Jami'al Hikmatain (Le Livre Réunissant Les Deux Sagesses. Par: Henry Corbin et Moh. Moin Teheran, Imprimerie de L'Institut Franco-Iranien, 1953.

Meliha Ülker Ambarcioğlu

I. TANRININ RIZASINA TESLİM OLMAK HAKKINDA

Gönül! Kendini daima Tanrının rızasına bırak ve her ne durumda olursan ol, Tanrı'dan ayrılma.

Her işinde Tanrı'yı bil ve O'nun adını an; o işine Tanrı'dan daha iyi yardımcı tanıma.

Allah adamı isen Allahın ol; tanıdıksan yabancılık gösterme.

Sana yücelik tacını bağışlayan Hak olduğu halde, sen başkasına niçin gönül bağlıyorsun?

Cennet ve cehennem sözünü bırak; yalnız Tanrı'ya tap.

O seni iki âleme üstün kıldı. Hem seni nihayet bir iş yapman için yaratmıştır.

Bu kapıda bir zorlama olmadığı gibi, buradan daha iyi bir dergâh da bulunmaz.

Bir söz söylemek istiyorsan dinden bahset. Her zaman sağlam bir ipe tutun¹.

[¹] Kur'an': sûre: 3, âyet: 98

- 10 Her işte yardımcın Tanrı'dır. Din yolunun *delili* Mustafa'dır.

II. İYİLİK HAKKINDA

Ey gönül! Öğütümü dinle ve ona bağlan. Sana tövbe etmek, çok yaşlılara da öğüt vermek düşer.

Eğer kendini küçültmek istemezsen. sonunda zilletle sebep olacak bir işi yapma.

Kıyamet gününde yüzünü utanç ve pişmanlıktan kızartacak bir şey yapma.

Tanrı'nın rızası iyilikte olduğuna göre. hangi iş iyilik etmekten daha iyidir?

- 15 Dertlilerin gönüllerini hoş et; geçirmiş olduğun üzüntülü günleri aklına getir.

Çaresizlerin halini unutma. Mademki sende bir cevher var, öyleyse din bilgisi edinmeğe çahş.

Arkadaşlığın insanın nefsi üzerinde bir tesiri vardır; öyleyse iyi adamlarla konuş.

Eğer doğru iş yapan bir insansan kalbini de doğru tut. Çünkü kurtuluş doğru ve yerinde işler yapmakla mümkün olur.

Öğretmeninden iyi öğüt dinle ve iyilikten sana bir kötülük gelirse o zaman benim yakama yapış.

III. İNSANLARI İNCİTMEMEK HAKKINDA

- 20 Çok uzun yaşamayı arzu ediyorsan, insanların gönlünü kırma. Kimseyi incitmeyen, kırmayan daima uzun ömürlü olur.

Tanrı'nın sana verdiği şeyle hoşnut ol. Çünkü bu derhal, Tanrı'nın rızasını hâsıl eder.

Varlıklı olan bir kimseyi kıskanma; bu sana üzüntü verir, onu da sevinç içinde bırakır.

Her zaman insanların iyiliğini iste ve iyilik yapmak için çalış. İşte o vakit güven içinde olursun.

Birinin kötü olmasını istersen, gam çekmekten âdeta eriyip bitersin. Eğer başkalarının iyiliğini dilersen sen de hiç bir kötülük görmezsin.

- 25 Gönlünü mürüvvetle birleştir; bir hayır işlersen de bunu iyiliğe lâyık olana yap.

Sen başkasına yardım et ki Tanrı yârın ve bütün dünyada yardımcın olsun.

Yolda düşküneri görünce, kendin merkebin sürüp gidersen bu insanlığa yakışmaz.

İyilerden ol ve iyilik yapmak için çalış. İyi bir insanı da gönlünden çıkarma.

İyi olanlar için herkes dirlik, sağlık ve varlık ister; kötü kişiler için ise, bütün âlemdeki varlıklar ölüm dilerler.

IV. TAHAMMÜL HAKKINDA

30 Kendin beğenmediğin bir şeyi başkasına lâıyk görme. Çünkü yılanı zararından ötürü öldürmek vaciptir.

Kinine yenilip kimsenin evini yıkma. Kötülük eden, kötülük bulur.

Gönlünü yetimlerin malıyla hoş etme. Çünkü bu sonunda hem malının, hem de canının eksilmesine sebep olur.

Sen Tanrı'nın yarattıklarıyla iyi geçin ve onlara tatlı sözler söyle. Çünkü kan, terbiye ile güzel kokulu misk haline gelir.

Sertlik göstermekten ve sert huyluluktan vaz geç. Alçak gönüllülüğü ve güler yüzlülüğü huy edin.

35 Herkese kaşlarını çatma; yaradılıştan ekşi yüzlü olmaktan daha kötü ne olabilir?

Güler yüzlü bir adamdan zarar geleceğini sanma; güler yüzlü bir kimse cennet ehliendendir.

En kızgın olduğun zaman bile öfkeni yen; çünkü mü'mine yumuşak huyluluk yararır.

Başında değirmen taşı bile dönse, tıpkı bir bilgin gibi, sıkıntılı zamanında mülâyim davran.

Kolunun kuvvetine aldanma; zira seninkinden daha kuvvetli kollar vardır.

V. BİLGİSİZ VE GÖRGÜSÜZ
KİMSE HAKKINDA

40 Akraban da olsa bilgisizle ilgini kes. Çünkü vereceği sıkıntı, sağlayacağı huzurdan fazla olur.

Bilgisiz ve görgüsüz kimseden gece bile kaç ve arkana dönüp bakma. Sana sağlayacağı sayısız faydalarla gönlünü avutma, eğleme; çünkü onun yüz faydası, bir tek zararını karşılamaz.

Büyüklenen zenginden çekin; zira lâğım doldukça daha pis kokar.

Üstüne düşmeyen bir işe karışma, böyle yaparsan her gönül senden incinmiş olur.

45 Adı sanı kötü olan herkesten yüz çevir; çünkü sonunda senin adını da kötüye çıkartır.

İftiracı ve söz getirip götürenden sırdaş edinme. Hırsız hizmetçiden elini eteğini çek.

Yankesicinin eline ve gözüne emniyet etme; hepsini hırsız bil ve eşyanı iyi sakla.

Denemediğin bir kimse ile yol arkadaşı olma; görmüş olduğunla, duymuş olduğun şey arasında bir fark gözet.

Münafığı kendine dost bilme, münafığı yine münafık olarak bil.

VI. KONUŞMA, DİNLEME VE ÖĞÜT ALMA HAKKINDA

50 Bir şey söylediğin zaman sözünü bilerek söyle; aynı zamanda söylediğin şeyi acele etmeden, iyice düşünerek söylemelisin.

Fesahat meydanına girince atını hızlı sürme ki meydanı birden dolaşmayasın.

Zamanındaki adamlara kötülük etme; Tanrı bir gün senden bunun hesabını sorar.

Her hüner sahibinden bir hüner öğren ve herkesin hoşlanacağı şekilde konuş.

Hoşa gitmeyen bir şey söyleme; çünkü bu sözün karşılığı da hoşa gitmez. Dağda güzel ses çıkar ki dağ da onu güzel aksettirsin.

55 Padişahla ulu orta konuşma. Dilini tut, yoksa başınla oynamış olursun.

Söylenmemiş bir söz, söylenmiş gibi olur mu? Bir şey söylenince artık onun gizliliği nerede kalır?

Her söze karışma, söylenmemesi gereken şeyi söyleme. Böyle yaparsan kurtulup gittin demektir.

Her zaman dostlarla konuş, görüş ve gönül sırrını daima düşmanlardan sakla.

VII. DOSTLUK, DÜŞMANLIK VE VEFAKÂRLIK HAKKINDA

Bir kimseyle düşman olmak istiyorsan, onunla baştan dost olma.

60 Biriyile dostluk kurmak iyi bir şey, fakat bu dostluğa sonuna kadar bağlı kalmak büyük bir iştir.

Bir kimseyi önce incitip, sonra da özür dileme. Bir insanı kırmak kötü bir şey olur.

Birini incitmek kolay, fakat bir kalbi kazanmak güç bir iştir.

Vefalı bir insansan, kimseye cefa etmeyi düşünme; kurtla aşinalık köpek huylu olmaktan ileri gelir.

Geçim hazinesinin yolu (kapısı) herkesle anlaşmaktır; cennet kapısının anahtarı ise tahammüldür.

65 Riyasızlık anahtarı ve Tanrı'nın tevfiği ile bu kapıdan girersen, artık bütün devlet kapılarını açarsın.

Mademki bir kimsenin derdini, devasını bulamayacaksın, o halde cefa ederek derdine dert katma.

Cevr mızrağını yaralı gönüle vurma. Mademki ona merhem sürmüyorsun öyleyse yara da açma.

İnsanoğlusun, insan gibi hareket et. Şeytan olmak neye yarar, insan ol.

VIII. TAMA' VE DÜŞÜKLÜK HAKKINDA

Her neye *tama'* edersen bağlanmış olursun. Her şeyden elini yuduğun zaman kurtuldun gittin.

70 Çok *tama'* insanı küçültür. Ve bu küçüklük sonunda ona azap verir.

İnsanlardan her zaman bir şey bekleme; çünkü her sevilen ve sayılan menfaat gözetlediğinden ve daima umduğundan, değerinden kaybeder.

Tama' insanın benzini sarartır, mertsen *tama'*ın başını kes.

Her karşılaştığın güçlüğü kolay bulursan, onu hemen yenersin.

Söğüt gibi her rüzgarla sallanma, güneş ve ay gibi kararlı ol.

75 Bu yolda mertçe, sağlam adımlar at. Hırs ve arzu elini kes.

Kuru ekmeğinle kanaat et. Alçaklardan mürlüvvet bekleme.

Kanaat yükü ne mutlu bir yükür! Kanaat pazarı gibi bir pazar nerede bulunur?

Tama' edersen her kara mezheplinin köpeği olursun; halbuki *tama'*ı bırakırsan, her zaman kendi kendinin sultanı kesilirsin.

IX. İHSAN HAKKINDA

Menfaatin uğruna bayağı insanlarla düşüp kalkma. Bundan dünyalığın artmadığı gibi, dinin de elinden gider.

80 Elinde paran oldukça ver; altın ve gümüşle kimseye karşı öğünme.

Mademki Tanrı sana nimetler bağışlamıştır, sen de başkalarına ihsan et. Çünkü senin mirasını yiyecek olan, senin için hiç bir şey vermez.

Bağışlayacağın zaman, Tanrı için bağışla. Çünkü Tanrı için her ne verirsen geri alırsın.

Gönlü kırık olan fakirin ihtiyacını karşıla; senin de yoksulluk çekeceğin günleri göz önüne getir.

85 Cömertlik saadet anahtarıdır. Bu vasfı taşımayan hasistir.

Cömert yaratılışı olan kimse, cehennem ve ateşinden masundur. Hasis ise cehenneme gider.

Evinde yiyecek ekmeğin bile olmasa, misafire kapını kapamamalısın. Bağıшта geç davranmak ne fena, aç bir kimsneyi doyurmak ne kadar iyi bir iştir.

Bir kimsenin rızkı için gam çekme, çünkü o kimsenin ve herkesin rızkı dünyaya kendisiyle beraber gelir.

Yazın bir testi su ver, kışın da ateş ve yaracak bir yer temin etmek yardımında bulun.

X. BAŞKALARINI RAHATA KAVUŞTURMAK, BAŞKALARININ İYİLİĞİNİ İSTEMEK HUSUSUNDA

90 Hayatta en iyi şey başkasının iyiliğini istemek ve bir insanı huzura kavuşturmaktır.

Eğer Tanrı'nın tevfikine mazhar olmuşsan, herkesin iyiliğini iste ve herkesi huzura, rahata eriştir.

Lûtuş ve merhametle gönülleri kendine bağla. Kimseyi elinle, dilinle incitme.

İşinden çıkarılmış olana yol göster. Her içi yanan için yüreğin yansın.

Dertlilerin her derdine deva bul; çünkü her kim birinin kalbini yaralarsa kötü bir iş yapmış olur.

Merhem gibi hastaları rahata kavuştur. Kötü duruma düşen biçarelerin çaresi ol.

Gençliğinde Tanrı yolunda yürü. Gençlerin Tanrı'yı tanımaları, bilmeleri iyidir.

İhtiyarlıklarında annene, babana hizmet et. Gençliği ve deliliği kafandan çıkar.

Bezdiğin zaman bile onları azarlama. Ömrün olursa sen de ihtiyarlayacaksın.

Annen seni kucağında büyüttü, baban ise yıllarca seni yetiştirdi.

- 100 Güler yüz ve tatlılıkla onların kalplerini kazan. İşte kardeş, iyi huylu olmak da budur.

XI. BİLGİLİ İNSANLARLA MÜNASEBET KURMAK HAKKINDA

Saadet, akıllı kişilerle görüşüp konuşmadadır. Bilgisizin vereceği fayda, zararın ta kendisidir.

Bilginlerle bir an yaşamak dünyaya bedeldir. Yüz bilgisizin başı bir ekmeğe değmez.

Bir mumdan ışık alan mum gibi, bilgisizler de bilginlerden bilgi kazanırlar.

Bilginle arkadaşlığını kesme; çünkü onun ağzından çıkan sözler sana da tesir eder.

- 105 Kendine, kendinden daha hoş bir arkadaş ara ki seni de kendisine benzetsin. Çünkü ince insanın sohbeti tesirlidir.

Bilmediğin bir şeyi sakın öğrenmemezlik etme. Hiç kimse öğrenmekten utanmaz.

Öğrenci olmaktan zevk alan bir kimse, belki bir gün öğretmen olabilir.

Terbiye edilmiş, iyi yetiştirilmiş bir av köpeğinin avladığı şeyin eti helâl, bilgisiz bir adamın kestığı hayvan ise haramdır.

Seni bilgili kılacak bir şeye çalış. Bilgisiz olarak ölürsen, kıyamette de bilgisiz olarak kalkarsın.

110 Âdemoğulları yol bilmeselerdi, bütün hayvanları hizmetlerine alamazlardı.

XII. BİLGİSİZLE İLGİYİ KESMEK HAKKINDA

O sözünü bilen akıllı kişi: “Bilgisiz adamın arkadaşlığından yüz çevir.” diye ne güzel söylemiş!

Bilgisizle dikilen samimiyet ağacı meyva vermez ve bilgisizin getireceği huzur da baş ağrıtmaktan başka bir işe yaramaz.

Bilgisiz sana fayda vermek istese bile, zarar dokunur; şifa vermek istese, başını ağrıtır.

Ömrünü bilgisizlerle geçiren bir insan, hayatı boyunca cahil olduğu gibi, ölünce de cahil kalır.

115 Saki eğer devrinde seni atladıysa, bundan geri kalan iki günlük ömrü ganimet bil.

Bu devirden ne kadar çok başlar göçüp gitmiş ve bu denizin derinliğini hiç kimse gösterememiştir.

Attarlık edebileceğin şeyler bol bol varken, cahillik edip de çöpçülük yaparsan bundan kime ne?

Şimdi: madem ki Tanrı'nın yardımına mazhar olmuşsun, bu fırsatı ganimet bil; çünkü geçen zamanı artık geri getiremezsin.

Bilginin arkadaşlığından ziyan gelir sanma. Bülürsan faydalanmağa bak, zira hayatının gerçek kazancı da budur.

- 120 Süpürgeci de, gül suyu satan da insandır; fakat birinden güzel, öbüründen pis koku alırsın.

XIII. İŞE BAŞLAMAK VE İŞTEN ÇEKİNMEK HAKKINDA

Bu ölümlü dünyada iki günlük ömrün var, huyunu ve yaşayışını düzeltsene!

Her işinde ipin ucunu sıkı tut. Bir defa bile dizginleri elinden bırakma.

Bir yere girmek istediğin zaman, oradan nasıl çıkacağını da düşün.

Hangi işe girmek istersen iste, işin başından sonunu gözet.

Önündeki yoldan ve kuyudan güven duyma; çünkü düşman bir samanla bir dağı devirebilir.

Uygun olsa da uyuma, çünkü her tarafta bir sel yatağı bulunabilir.

Kadınların sözüyle iş görme. İmkânı varsa, onları ölüden say.

Kadınların akılları ve imanları eksik olduğu halde, erkekler onlara neden uyarlar?

- 130 Düşkün ihtiyarların elinden tutarsan, yaşlandığında ihtiyarlığın değerini sen de anlarsın.

XIV. BİR TOPLULUKTA KENDİ YERİNİ BİLME HAKKINDA

Bir toplulukta kendi yerini bil ve başkalarının yerine geçip oturma.

Kendi yerinden yukarıya geçme ve kendi seviyende olanı komşu edin.

Kendine uygun bir yere oturup da seni yukarıya çağırma, baş tarafa geçip de, aşağıya geç, demelerinden daha iyidir.

Santraç oyununda nice piyade vardır ki nihayet vezirin yerini alır.

135 Perişan sözler söylemekten dilini tut. Bedenini ve canını ölüme atma.

Senin alayından ve hicvinden kırgınlık çıkar. Soğuk şakalar insanın değerini düşürür.

Şah, seni kendisine yakın bilse de gafil olma ve yine sen kendi akranınla komşuluk et.

Şah kızdığı zaman yakıcı bir ateş olur; ateşe yaklaşma ki yanmayasın.

Padişahlık garip bir şeydir; bunda Tanrı'nın hem lûtfu, hem de kahrı vardır.

140 Padişahın elinde bazan bal, bazan da zehir bulunur. O bazan kahreder, bazan lütuf.

XV. DERVİŞLERİN FAKRA KARŞI ŞÜKRETMELERİ

Fakr yolu, sâlim bir yoldur. Kötülükten uzak ve yerilmekten esirgenmiştir.

Büyükleneceğin yerde, alçak gönüllü ol! Bu yola ayak uydurursan başardın gitti demektir.

Allah adamı isen mert adamlar gibi hareket et!
İki yüzlülüğü ve riyakârlığı bırak.

Adın, sanın varsa ve namus u isen, riyakârlık
yo'unun yolcusu olmazsın.

- 145 Bir defa iyice *benlik dâvasını* ortadan kaldır.
Eğer *benliğinden* kurtulmuşsan, Tanrı'ya tapan bir
insan olursun.

İdris (Hz.) benliğini yok ettiği için cennetlik
oldu. Halbuki *İblis* bencilliğinden ötürü Tanrı'nın
lânetine uğradı.

Tâat ehlinde büyüklenme ve benlik duygusu
vardır; kendi varlıklarından geçenlerde ise ağlayıp
sızlama, saygı ve düşünce görürsün.

Dindarsan, kendini beğenmişliği bırak; kendini
görmezsen Tanrı'yı görürsün.

XVI. MUHAKKİK SÂLİKLER HAKKINDA

- 150 *Harabat* köşesinde ne olduğunu biliyor mu-
sun? *Rindler*'in Tanrı'ya yalvarışları.

Yolu gören *deliller meskenet tahtının* padişah-
larıdır.

Her biri kendisine dilenci adını vermiş, iki âleme
de birer tekme atmıştır.

Eğer onlara her iki âlem de gösterilecek olsa,
onlar bakışlarını Tanrı'dan ayırmazlar.

Bu yolcularla doğrudan doğruya bir yakınlığın yoksa, senin derviş olmaya hevesin ve niyetin yok demektir.

Dünya, *Tanrı erlerinden* hâli değildir; sende oimayan şey, başkalarında bulunmaz mı zannediyorsun?

- 155 Birçok sahtekârlar vardır; fakat Allah adamları açıktadır. Yabancılar, yârandan gizli kalır mı?

XVII. MUKALLİT DAVACILAR HAKKINDA

Tanrı'nın o aziz kulları, bir harabede gömülü bulunan bir haizneye benzerler. O gizli hazineleri ara ki bulasın.

Yârân benimle mücadele etmede ve sen, esasen hararetli bir tabiate biber verip hararetini büsbütün artırmakla büyükleniyorsun.

Yaralarından vücudun nasıl rahat ediyor?

Zira onun her zaman zehirle bulaşmış iğnesi vardır.

Doktoru Tanrı kapısından arar bulursan, yaranın merhemini de çabuk bulursun.

- 160 Ey iddialı adam, iddianın mânası olması lâzım; dava sahibine mânasızlık yakışmaz.

Gülün dikenden çıktığını biliyorsun, öyleyse sen de bir şey yap. Çünkü iş iştenden doğar.

Önce yol bıl, sonra yol göster. Yolu görmemişsen, *mürşid*lik davasını bırak.

Kör, körle irşad edilmek isterse, insan istediği, gaye edindiği şeye erişmekten nasıl mesut olabilir?

Eğer hakikaten *talipsen*, bu yolun ehli olan birini dile, derdinin ortağını ara.

165 Din hırsızının elini, ayağını öpme; senin riyakâr olduğuna inanır.

Eğer gözün kör değilse insan olanı ara. Her lekeli ve şüpheli kimsenin eteğine yapışma.

Bu yankesicilerle dolu pazar yerinde, herkesi hırsız bil ve eşyanı iyi sakla.

Bu *mürşid* geçinenlerden her birinin nefsi kötü olduğundan, hile ile kendini *Bâyezid* gibi göstermek ister.

Sen de sanırsın ki hepsi *delil*, hepsi *mürşiddir*. Tanrı'nın *şerikidir*'ler fakat soracak olsan, asıllarını bilmezler.

XVIII. ANLAŞACAĞIN ARKADAŞ VE VEFAKÂRLIK HAKKINDA

170 Ey gönül! Elinden gelirse bir dost, arkadaş iste. Fakat bu öyle bir dost olmalı ki uğruna canını verebilesin.

Hangi dost dostuyla öğrenür? İş başa düşünce canını dostu uğruna severek feda eder?

Akıllı ve içindeki düğümleri çözen bir dosta sahip olan kimse ne bahtiyardır!

Ben, gönül yükünü kaldırıp hafifleten böyle bir dostu bu dünyada bir kere olsun rastlamadım.

Sen gördünse bize de haber ver. Yoksa bu hikâyeyi kısa kes.

175 Bir dost bulunca, onu iyi muhafaza et; gevşeklik göstererek eteğini elinden bırakma.

Gönlü herkesle bir olan dost insana yâr olunca, dostuna gelen her türlü zarardan nasıl rahatsız olmaz?

Dostun sevincini, kederini, yazını ve kışını anlayabilmek için yüzyıllık bir ömür daha lâzım.

Dost ve dostluk işi boş bir şey değildir? Bağlılık ve inan dostlukla beraber gelir.

Dostlukta çok şey var! Her dost dediğin de dost değildir.

XIX. DOSTU VE DÜŞMANI AYIRT ETMEK HAKKINDA

180 Dostu, düşmandan ayırmak lâzım. Çünkü dostu düşmandan ayırmak iyi bir şeydir.

Düşman tabiatlı bir insan nasıl dost olur? Dostluğun çekirdeği kabuksuzdur.

Sana candan bağlı olan bir köpek, sana kızgın bulunan bir dosttan daha iyidir.

Çiçeksiz bahçenin zevki olmadığı gibi, dostsuz hayat da olamaz.

Birini denediysen, bir defa denemek yeter. Düşmanlık gördüğün dostu tekrar sına.

- 185 Onu yüz kerre denesen de o yine aynıdır ve artık ondan dostluk bekleme.

Ortalığı karıştırmak yılanın huyuna uygun gelir. O da başı ezilmekten başka bir işe yaramaz.

Her ne kadar dost görünürse de sırrını ondan sakla. Çünkü kendi sırrını senden iyi kim saklayabilir?

O dostun düşman olamayacağını ne biliyorsun? Sana, bilhassa düşman olur ve sırlarının üstünden perdeyi kaldırır.

Her insan sırdaş olamaz. Her testi su tutmaz.

XX. BORÇ VERİP ALMAK HAKKINDA

- 190 Hiç bir zaman yeni zenginden (sonradan görmeden) borç para alma; zira sonradan rezalet ve kavgâ çıkarır.

Padişah bile olsan, rehinsiz para verme; çünkü geri istediğin zaman sana düşman olur.

Alacağın altını hatırlattığında, bir defa kırgınlık çıkar. Halbuki onu geri vermesini isteyince, yüz misli kırgınlık meydana gelir.

Paranı rehin almadan vermen doğru değildir. Ancak, çabuk almak şartıyla olursa ne âlâ!

Borç alacaksan akıllı bir adamdan al ve işini bitirir bitirmez borcunu ödemeğe çalış.

- 195 Misafir sofrana oturduğu zaman onu minnet altında bırakma. Ona teşekkür etmeği kendine borç bil.

Başkalarının sofralarından ikram edecek olursan hududu aşma. Kendi sofranla ve ekmeğinle cömertlik et.

Bir kimseye kendi malından ver, başışla. Arslan çakal avlar mı? Yiyip içmekten nefislerini mahrum edenlerin ölümlerinden sonra altınları toprak altında kalır.

Tanrı'nın sana açmış olduğu kapıyı kapama. Çünkü Tanrı'nın sana verdiği para toprak gibi heder olur, savrulup gider.

200 Misafir gelince sevin ve her türlü derdini, kederini unut.

XXI. KÖTÜ NEFİS VE TEFEÇİLER HAKKINDA

Tefeci cehennemliktir. Cennetten nasıl nasip alır?

Faiz alan kimse Tanrı'nın kulları indinde küçülür. Tefeciye nazaran köpeğin bile değeri büyüktür.

Tefeciden iman beklenir mi? Faiz parasıyla aldığı ekmeği yedikçe canı gider.

Kendi varlık ve gurur içinde olduğu halde, fakarının ocağını yıkar.

205 Ne kadar çok cimri vardır ki sağlığında padişahlar gibi yaşamış, fakat öldükten sonra çocukları dilencilik etmiştir.

Tefecinin devleti çabuk sona erer. Bir hayır işlese de hayır kabul olmaz.

Kendi canın için lüzumlu olsa bile tefecinin ekmeğini yeme; çünkü o biriktirilmiş fukara kanıdır.

Tefeciden yer gök utanır. Hem Tanrı hem de insanlar incinirler. Yüzyıl cehennemde kalsa ne Malik (cehennemin kapıcısı), ne de hazineci bağışlar.

XXII. SAN'AT ERBABI HAKKINDA

210 Sanatkârdan daha ikballi bir kimse yoktur; el emeğinden daha iyi bir verim de olmaz.

Sanatkâr gündüzleri işinin peşinde koşar, akşamları evine döndüğü zaman da evinin sultanıdır.

İstediği kadar az veya çok yer; gece eksilmiş olan gündüzün artırır.

Bütün aşağılık insanların ve şunun bunun minnetinden kurtulmuştur.

Çocuklarının yiyeceğini kolunun gücüyle kazanır, eşi ve dostu ve ailesiyle beraber bu kazancını güzelce yer.

215 Helâl kazancından, bin bereket hasıl olur. Tanrı da malını, gelirini artırır.

Geceleri, gecenin karanlığında güven içinde uyur ve gündüzleri yeniden işinin başına gider.

Tâati ile geçmişten geleceğe varıncaya kadar, hem Tanrı'yı, hem de insanları razı eder.

Alın ıriyle kazanmaktan insan utanmaz; elle çalışıp kazanmaktan daha iyi bir iş de olamaz.

Sanatkârların başı göklere değer. Sultanlar bile onlara muhtaçtır.

XXIII. ÇİFTÇİLER HAKKINDA

220 Köylü sanatkârdan da iyidir. Çünkü o, kuşa, kurda huzur verir.

Sanatkârdan karşılıksız fayda gelmez. Halbuki köylünün er geç bir faydası dokunur.

Dünyanın saadeti köylüdendir. Onun sayesinde bazan ekimler, bazan da bağlar, bahçeler hasıl olur.

Âdemoğulları için bundan daha iyi iş olabilir mi? Bu iş dünyaya Âdem'den kalma bir yadigârdır.

Köylü yılanın, karıncanın ve ister insan, isterse yük hayvanı olsun herkesin rızkını rahatça verir.

225 Eğer köylü böyle olursa — ki olması da lâzımdır — melekleri bile yener.

Kıtlığı düşünmeyecek olursa, kimse köylünün değerini kavrayamaz.

Ezelde paylaştırılmış olan rızkın anahtarı insanın elindedir. İnsanın içini aydınlatan saadet kandili on parmağı arasında bulunur.

Bu dünyada akıllıca tohum ekenler, ahirette de cennet bahçesinin çiçeği olurlar.

XXIV. VELÎLER, NEBÎLER VE HAKİMLERİN MENKABELERİ HAKKINDA

230 Bu dünyada bulunan üç grup insan bütün diğer grupların en şereflişidir ve bunlar Tanrı'nın has, seçkin kullarıdır.

İlk yüksek mertebe *nebilere*, daha sonra gelen ise *velilere* mahsustur.

Üçüncü mevki ise bilgi atını göklerden aşırın *hakimlerindir*. Bunlar kuşa, kurda rahatlık, huzur bağışlarlar.

Geri kalan insanlar avam sınıfındandır; birbirlerini yaralayıp, sokmakta yılan ve akrebe benzerler.

Tanrı'nın seçkin kullarından olan *nebilere*, yücedirler ve her görmüş oldukları şeyin gerçeğine ermişlerdir.

235 *Hakk'e-l yakîn'e* giden yol nebilerin, irfan olgunluğu ise Mustafa'nındır.

Hiçbir nebi onun payesine erişememiştir. Her iki âlem onun sayesinde şereflenir.

O payeye erişmek kimseye nasip olmaz. Bu dereceye ermek hevesine kim kapılabilir?

Fakat *velllerin* durumları daha başka olur. Çünkü onlar için *züht ü takva ayne'l-yakîn*'dir.

Onların gözle gördükleri bu yolu, *hakimler* ilimle idrak ederler.

240 *Hikmette huccet* gibi yüce ol; daima *mârifet* köşesinde yüksel.

XXV. UTANMA (HAYA), AKIL VE İMAN

Utanma insanın zatında asıldır. İnsanı insan olarak muhafaza eden de budur.

Utanma, akıl ve iman her zaman beraber bulunup, bir an bile ayrılmazlar.

Tanrı *Mi'raç*'da Mustafa'ya utanma, akıl ve imanı açıkça gösterdi.

Tanrı lûtfkârlığından, Mustafa'ya işaret ederek: "Bu üç şeyden birini seç." buyurdu.

245 O, Tanrı'dan bu hitabı duyunca, içinden aklı seçti.

İman: "Beni akılla bir tut" dedi. Utanma ise: "Ben imandan uzak kalamam" cevabını verdi.

Bunun üzerine Efendimiz, Tanrı'nın huzurundan dönerken, utanma, akıl ve iman da beraberinde bulunuyordu.

Akla aşına olan bir kimse nasıl utanmaz?

Eğer sana iman lâzımsa, utanmayı göz önünde bulundur. Çünkü utanma olmaksızın iman nasıl belli olur?

250 İnsanoğlu utanmayı bilmelidir. Utanmaz adama Tanrı lânet etsin.

XXVI. TECERRÜD HAKKINDA

Bu tehlikelerle dolu *ribata* nasıl gönül bağladın? Bu konak yerinde daha ne kadar misafir kalacaksın?

Bu dünya köprüdür ve sen o köprüden geçiyorsun; üzerinden geçilen köprüye ev yapılmaz.

Bu saraydan bir gün gelir de gitmek istersen, *tecrîd gecesi* için bir kandil yak.

Meryem'in İsa'sı gibi *mücerred* ol ve her şeyden *tecerrüt* et.

255 *İbrahim Edhem* gibi ölmeden evvel, bu bahçeden geç, başka bir bağ, bahçe ve saray yap.

Çünkü mal, mevki ve hazine sahibi ile olsun bu iğreti dünyadan göçüp gitmen lâzım.

Senin alış verişin ölümsüz kalmaz; dünyanın hali de her zaman bir olmaz.

Bizim yolumuz İsa gibi göklere doğrudur. Bu dünya ise baştan başa eşeklerin otlağıdır.

İster sevinçli, istersen kederli ol, bu ömür daima bu rüzgâr gibi gelip geçecektir.

260 Bu iğreti saray kimseye kalmaz, herkes ondan eteğini çeker.

XXVII. DÜNYANIN VEFAZISLIĞI HAKKINDA

Görmüş ve ayrıca okuduğum yazılardan öğrenmiş olduğum ne kadar haşmetli, azametli şahlar toprağa girip orada uyudular ve sanki hiç bu dünyaya gelmemiş gibi oldular.

Onlar ölüp toprağa gireli çok olmadı; bununla beraber onları yeryüzüne hiç gelmemiş sanırsın.

Ne ordulara kumanda eden sultanı yerinde bulursun ve ne de emirlerden, meliklerden bir ses duyarsın.

Dünya sarılı, kırmızılı bir satranç tahtası gibi olduğu için hiç kimseye vefa göstermemiştir.

265 Bu renkli hançelere biri gelir, biri gider. Biri yerleşir, biri geçer ve ölüm birdenbire hepsinin boğazına sarılır.

Öyle ise servete sâ mânâna bu kadar aldanmak neye? Ölüm esnasında servet sahibi bir kimseden daha çok acınacak biri olamaz.

İskender, Cezmid ve Fağfur nerede? O iddiaı ve mağrur şahlar şimdi ne oldular?

Hepsi yere girdi. Esasen topraktan yaratılmışlardı ve yine toprağa döndüler. Bu fâni dünya sara-yından ümitlerini kestiler. Tanrı'dan gayrı ölümsüz olan bir şey yoktur.

XXVIII. MELİKLERİ VE EMİRLERİ KÖTÜLEMEDE

270 Büyüklerin yüzünü görmek ne kadar hoş olmayan bir şeydir. Bunlara muhtaç olan kimse, kurtların pençesine düşmüş olan Yusuf'a benzer.

Melik çıkmak istediği zaman bir şeytan sürüsünü de yanında götürür.

Bunların bazıı kafası ezilmiş yılanlara, bazıı da kuyruğu kopmuş akrebe benzer.

Bunlar bir kimse hakkını istese vermezler.

275 O kimseye bir defa yanlarına gelmeğe izin verseler ve o da öyle yapsa, adam kendisini, yumruklarını sıkmuş birtakım gafillerin karşısında bulur.

Onların yanına *Eshab-ı Kehf* bile girse, gözlerine bir köpekten daha aşağı görünür.

Gururlarından, selâm verilince almazlar; bir şey sorulsa cevap vermezler.

Musa'nın sözüne razı olmazlar, fakat *danadan* Tanrı yapıp taparlar.

İsa'yı hakir bir şekilde asarlar, buna mukabil, bayağılıklarından değer verip eşeğin tırnağını satın alırlar.

XXIX. KANAAT HAKKINDA

280 Kanaat hazinesinden daha iyi bir hazine bilme. O öyle bir meta'dır ki sahibi zengin sayılır.

Ben bunun bir çaresi olmadığını söylerim.

Çünkü dünyada benden daha biçare bir kimse yoktur.

Bir dirhem altın için, cevheri toprakla bir tutmak yazıktır.

Sen eğer kendin gibi yaratıklardan kaçmış olsaydın, *halvete* çekildiğin için başın göklere değerd.

İster şah olsun, ister derviş ve emir kanaat ettikten sonra, hepsi birdir.

285 Eğer benim birazcık yiyecek ve giyeceğim olsaydı hiç kimseyi öğmek için çabalamazdım.

Geceleri uyuyacak bir yer ve içecek kadar suyum bulunsaydı, daha ne isterdim?

Tanrı erleriyle karışıp kaynaşmayı umuyorum. Ey Tanrım sen benim ümitlerimi boşuna çıkarma!

İçimi nurunla aydınlat! Bana sevinç ve temizlik

XXX. KİTABIN BİTİŞİNDE

Saf, tertemiz bir gönülden üç yüz beyit söyledim.
Bunların hepsi tabiatımın ve idrakimin bâkir kızlarıdır.

290 Tabiat onların hepsini süsliyerek meydana çıkardı. Akıl da adlarını SAÂDET-NÂME koydu.

Gafilliginden kulağı pamukla ıkalı bulunan bir kimse, onu okusa da yine unuttur.

Benden söz incisini dizmek, bahtı iyi olan kimseye de bu sözlerle amel etmek düşer.

Ben sana bu hazinenin kapısını açıp, anahtarını eline verdim.

Ab-ı hayatı (Ab-ı Hızır) tuzlu sudan ayırdetmen için, bütün diğer sular arasında sana şarabı tattırdım.

295 Mânanın yüzünü can gözüyle gör ve mânayı bırakarak surette kalma.

Eğer akıl ve düşünce ile bu sözleri inci gibi kulağına takmak istersen ve saâdetin her işinde sana dost ve yardımcı olmasını dilersem, bu yüksek ve değerli sözleri elden bırakma.

Bir kimsenin bu öğütlerden nasibi olmazsa, onu ayıplama; çünkü köre haraç yoktur.

Bunları kulağında tut. Çünkü bu, değerli bir inci ve Husrev oğlu Nâsır'ın (Nâsır bin Husrev) sözüdür.

A Ç I K L A M A

(Bu kısımda S. harfi sahifeye, B-harfi beyte işarettir.)

AÇIKLAMA

S. 2, B. 9. Sağlam bir ipe tutun. (Kur'an Sûre: 3, Ayet: 98)
e telmih vardır.

S. 2, B. 10. *Delil*, burada rehber, yol gösteren anlamına gelir.

S. 4, B. 33. Çin ülkesinde ve bilhassa Hita ve Hutun ovalarında bulunan ve *Nâfe* denilen misk keçilerinin göbeklerinde pıthılaştıran kandan misk elde edilir.

S. 9, B. 78. *Kara mezhebli*, kâfir; dinsiz demektir.

S. 13, B. 115. *Sâkı* ecel karşılığı kullanılmıştır.

S. 15, B. 141. *Fakr (Yolu)*: Fakr, sofilere nazaran zâhîrî varlıktan geçmeye denir. Tarik (Yol) ise sâlikî Hakka götüren yol demektir; başlıca üçe ayrılır: Fikir ve nazar yolu ki bu şeriatçilerin tuttuğu yoldur. İkincisi Tasfiye veya zevk ve şuhud yoludur. Bu, mülcade ve riyazet ile olur. Bu yoldan gidenler nefsi-i emmareyi, büyülenme, iki yüzlülük, kıskançlık, kin, kızma, mal ve makam hırsı gibi kötü şeylerden temizlemeye çalışırlar. İşte dünyanın her türlü nimetleriyle ilgilerini keserek, ölmeyecek kadar yiyecek geçinerek kalbi tasfiye ve nefsi körletme yolu, Fakr yoludur. Üçüncüsü ise, Zat-ı Ahadiyete seyr ve seyyahat yoludur ki, bu yol için vasıta aştır.

S. 16, B. 146. *İdris*: Peygamberdir. Kendisine göklerin surları, açılmış, 365 yaşında iken Tanrı tarafından göklere çıkartılarak melekleri tedrise memur edilmiştir. Rivayete nazaran ilk defa kalemle yazı yazan İdris'tir.

İblis: Tanrının emrine rağmen, kibirden Hz. Adem'e secde etmediği için daima lânetle anılan şeytan.

S. 16, B. 147. Tanrının emrini yapıp, nehyini yapmayanlara *eh l-i taat* denir.

S. 16, B.150. *Muhakkik*: Varlığın hakikati kendisine olduğu gibi zâhir olan, delil aramadan Tanrıyı gören, eşyanın aslını, gerçeğini Hak olarak gören ve bilen kimseye denir. Muhakkik sâlik ise bu evsafı baiz olan Tanrı yolu yolcusudur.

S. 16, B. 151. *Delil*:burada *mürşid* karşılığı kullanılmıştır.

S. 18, B. 162. *Mürşid*, irşad eden; doğru yolu gösteren, doğru yola götüren. Tarikatta müridin mücadele ve mücadeleye girmesi için bağlanması zarurî olan büyük, pîr *şeyh-i kâmil* mürşiddir.

S. 18, B. 163. *Bâyezid*: *Bâyezid-ı Bistami* meşhur sofilerdendir. Hemen hemen bütün tarikat silsilelerini bu zata bağlarlar. Adı Tayfur'dur. H. 234 (M. 848) veya 261 (M. 874) tarihinde vefat etmiştir.

S. 22, B. 209. Bu beytin ikinci mısramın mânası anlaşılmamıştır.

S. 25, B. 235. *Hakkal-yakın*: Yakın, bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru bir inançla bilmek, Şüphenin ortadan kalkması. Salik müşahadede mütemekkin olur ve karar bulur, kendinden fâni, Hak ile bâki olursa yakın makamına erer. Bu itibarla *yakın* bütün hallerin aşkı ve sonudur. Her şüphe, yakın halinde ârifin gönlünden silinir.

Yakın üç türüdür: *Ayne'l-yakın*: *ilme'l-yakın*: *hakke'l-yakın*.

Ayne'l-yakın bir şeyi kendi gözleriyle görerek. o şeyin mahiyetine yakın hâsıl etmek ir. Buna, kalbi müşahade ile hakiki vahdeti görmek de denir.

Ilme'l-yakın nebilerin ve velilerin irat ettikleri ilimler ve marifetlerle Hakkı bilmektir.

Hakke'l-yakın ahadiyyet makamında hakkı müşahade etmektir.

Ayne'l-yakın âriflerin makamı. *Ilme'l-yakın* bilginlerin derecesi *Hakke'l-yakın* ise dostların fena bulduğu yerdir. Birincisi muaneşet, ikincisi mücadele, üçüncüsü müşahade ile hâsıl olur.

S. 25, B. 237. *Nebi* Tanrıdan emir alan, bir şeriat sahibi

Peygamber. Davut, Musa, İsa ve Muhammed gibi. Bunların şeriatleri daha önceki peygamberlerin şeriatlerini nesheder. Mürsel olmayan nebi sadece «nebi» diye anılır.

S. 25, B. 238. Veli, dost, tasarruf sahibi ve emir mânasına gelir. Tanrı adlarındandır. Sofilere nazaran velilik nebilikten daha üstündür. Bir halk arasında, bir de Hakla muamelesi vardır ki, buana «Velâyet-Velilik» denir. Bu, kulun nefsini fâni kıldıktan sonra kaim olmasıdır.

S. 25, B. 238. Takva: Tanrıdan korkarak fenalıklardan ve şüpheli şeylerden sakınmak.

Zühd: Dünya nimetlerinden, şehvetten ve müstehl olan her şeyden nefsini kesmektir.

S. 25, B. 240. Hikmet: Bilginlik, akıllı ve faziletli adamın hali, sözlerine de hikmet denir. Filozofî karşılığında da kullanılır.

S. 25, B. 240. Huccet: delil, aynı zamanda üç yüz bin hadisi, metin ve isnadları ile birlikte ezbere bilen bir şahsa delâlet eder. İsmâîlîler arasında huccet zamanın imamı tarafından baş dâi (davet eden, Hak dinine çağırın) olarak tayin edilen kimseye verilen isimdir. 12 huccet vardır. İsnâ aşeriye arasında 12 imam huccet vardır. İsnâ aşeriye arasında 12 imam huccet unvanını taşır.

S. 25, B. 240. Mârifet: Tanrı birliğinin bilgisine ait zevk.

S. 26, B. 243. Miraç: Hz. Muhammed'in göğe çıkması, Kuran'ın XVII. Esra ve Necm surelerinde Peygamberin bir gece bir anda Mekke'den Kudüs'e gittiği ve Kudüs'ten göklere çıktığı, cenneti ve cehennemi gördüğü, kendinden önce gelmiş bulunan peygamberlerle görüştüğü anlatılmaktadır. İşte bu göğe çıkma hâdisesine «Miraç» denir.

S. 26, B. Başlık. Tecerrüd: Soyunmak, çıplak olmak, müteahhil olmamak, evlenmemek hali.

S. 26, B. 251. Ribar: Kemerli bina; tekye, menzîl, konak.

S. 27, B. 254. İsa evlenmemiştir. Halbuki Muhammed (Hz.) «İslâmlıkta rühbanlık yoktur.» diyerek bunu menetmiştir.

S. 27, B. 255. *İbrahim Edhem*, Ebu İshak İbrahim bin Edhem Süleyman bin Mansure'l Belhî sofiye meşayihindedir. Bir hâdisce neticesinde dünyadan elini eteğini çekmiş ve sonunda Hic. 161 (M. 777) senesinde Şam'da vefat etmiştir.

S. 28, B. 267. *İskender* Makedonya kralı Büyük İskender.

Cemşid, İran mitolojisinin tanınmış simalarındandır. Yedi yüz veya yüzyıl yaşamış halkı teşkilâtlandırmış sonradan Tanrılık dâvasında bulunarak zâlim bir hükümdar olmuştur. Bir ilâh olduğunu söyleyenler de vardır. Bazılarına göre Süleyman Peygamberdir. Birçok sanatları ve yenilikleri onun bulduğu söylendiği gibi «şarabın» mucidi de odur. Nevruz bayramını ilk ortaya koyan yine Cemşid'dir. Pişdadiyan Sülâlesinin IV. hükümdarı iken Dabhak tarafından kovulmuştur.

Fağfur, Çin İmparatoru manasına gelir. Fergana'dan İran'a girmiştir. Sung Sülâlesinin son imparatoruna delâlet eder.

S. 28, B. 270. *Yusuf*, Yakub Peygamberin oğludur. Yakub'un on iki oğlu vardı. Bunlardan Yusuf kardeşlerinin en güzeli ve akıllısı olduğu için babası onu hepsinden çok severdi. Yusuf'u kıskanan kardeşleri, kendisini yok etmeğe karar verdiler. Bir gün onu gezmeğe götürmek bahanesiyle babalarından izin aldılar. Yakub önce bırakmadı. Fakat Yusuf'un arzusu üzerine izin verdi. Kardeşleri Yusuf'u sahrada bir kuyuya attılar. Eve dönmüş de; «Yusuf'u kurt yedi.» diyerek babalarını aldattılar. Hattâ ona kanlı bir gömlek bile gösterdiler. Yusuf kuyuda bir müddet kaldı. Bir gün o civardan geçen bir kervan onu kuyudan çıkardı. Bu sırada kardeşleri gelerek onu Kervan halkından birine sattılar. Yusuf da kervanla birlikte Mısır'a gitti.

S. 29, 276. *Eşhab-ı Kehf*: «mağara yâranı» denilen gençler için Kur'anda (S. XVIII, A. 8 v. d.) kullanılan addır. Bu hikâye Kur'anda şöyle anlatılmıştır: Bir putperest şehrinde bir kaç genç bir tek tanrıya inanmaktadır. Bunlar bir mağaraya saklanırlar. Tanrı onları orada köpekleriyle birlikte

uyutur. 309 sene sonra uyuyanlar uyanırlar ve içlerinden birini ekmek aldurtmak için şehre gönderirler. «Kur'anda bundan başka bilgi yoktur. Tarihçiler ve müfessirler daha fazla tefsilât veriler. Bunların sayıları 3 yahut, 5, veya 7 imiş».

S. 29, B. 278. Musâ Peygamber ve Buzağı kıssasına telmih vardır.

Kur'an'da (Sûre XX. Ayet 84-98) Musâ Peygamber Tur'da iken Sâmiri'nin İsrail oğullarını yoldan çıkardığı, onların altınlarından bir buzağı yapıp «İşte bu sizin Tanrınız ve Musa'nın tanrısı» dediği ve hepsinin bu buzağıya tapmağa başlayıp Harun'u dinlemekdikleri, bu buzağının ses vermesinin inanışlarını büsbütün kuvvetlendirdiği, nihayet Musa'nın gelip Samiri'yi sorguya çektiği, onun da Ceb-râil Mısırlıları denize batırmak üzere gelirken görüp ayağını bastığı yerden aldığı bir avuç toprağı buzağının altına karıştırdığını, o yüzden ses verdiğini söylemesi, Musa'nın Sâmiri'yi hudut dışına sürüp buzağıyı da ateşe atması hikâye edilmektedir.

S. 29, B. 279. İsa: annesi Meryem on yaşındaydı. Tanrı ona insan suretinde Cebrail'i gönderdi. Cebrail Meryem'in kaftanının yenine üfledi. Meryem Allahın emriyle İsa'ya gebe oldu.

İsa Peygamber yıllarca halkı imana getirmeğe çalıştı. İsrail Oğulları kavmi toplanıp İsa'yı öldürmeğe karar verdiler. İsa kaçıp bir eve gizlendi; buldular, bir iple direğe bağladılar. Tanrının emriyle gökten yere inen melekler. İsa'yı omuzlarına alıp dördüncü kat göğe çıkarttılar.

S. 30, B. 284. *Halvet*: Yalnızlık mânasınadır. Tarikatta dervişi dar bir yere korlar: o orada kırk gün riyazette bulunur, buna erbain veya çile denir.

S. 31, B. 294. *Ab-ı hayat* (Ab-ı Hızır), hayat suyu veya Ab-ı hayvan da denilir. Bu sudan içen ölümsüzlüğe erermiş. Rivayete nazaran İskender bir ülkeye gelince, oranın halkı kendisine biraz ileride bir deniz bulunduğunu ve deniz aşılırsa karanlıklar ülkesine gireceğini ve hayat suyunun bu-

rada bulunduğunu söylemişler. Hızır ve İlyas Peygamberler de İskenderle beraberlermiş. Nihayet karanlıklar ülkesine gelmişler. İskender'de karanlık aydınlatan iki mücevher varmış, birini Hızıra vermiş. Ve hangisi hayat suyuna rastlarsa diğerine de haber vermesi şartıyla, ayrı istikametlerden ülkeye dalmışlar. Hızır ile İlyas iyice yorulduktan sonra, bir yerde oturup pişmiş balıklarını yemek istemişler. Hızır önce orada bulunan bir suda ellerini yıkamış. Bir damla su elinden balığa damlamış, balık hemen canlanıp suya atılmış. Bunun üzerine Hızır bu suyun Ab-ı hayat olduğunu anlamış; İlyas'la beraber sudan içmişler, fakat her ikisine de İskender'e haber vermemeleri emir edildiğinden haber vermemişler. Bir rivayete göre de İskender karanlıklar ülkesine girmekten korktuğu için hayatsuyunu içememiştir. Yalnız Hızır ile İlyas ölümsüzlüğe ermişlerdir.

SAÂDET-NÂME'DE GEÇEN ÖZEL ADLAR

A		M	
Adem	24	Mâlik (Cehennem	
Allah	1 17	kapıcısı)	22
		Musâ (Hz.)	29
		Mustafa (Hz.)	2,25,26,30
B		N	
Bâyezid	18	Nâsır-ı Husre	31
C		S	
Cehennem	1,10,22	Saâdetnâme	30
Cemşid	28		
Cennet	1,7,21		
F		Ş	
Fağfur	28	Şeytan	8
H		T	
Hakîm Nâsır-ı Husrev	1,31	Tanrı	1,2,3,4,6,7,8,9,10,13,15, 16,18,21,22,23,24,25,26,28
Hızır (Ab-ı Hızır)	31		29,30
İ		Y	
İblis	16	Yasaf	28
İbrahim Edhem	27	İsâ (Hz.)	27,29
İdris (Hz.)	16	İskender	28

Şark İslâm Klasikleri

30

No. 9045

TOPTAN SATIŞ

İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ ve Erzurum
Bölge Şeflikleri

PERAKENDE SATIŞ

Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 6 KDV DAHİL FİYATI : 1000 LİRA
(943 Lira+57 Lira)